

Beata Stankowska

Z najnowszych dziejów szkolnictwa specjalnego w Bydgoszczy

Szkoła Podstawowa nr 23 i jej patron Stefan Balcer¹

Dzieje szkolnictwa specjalnego w Bydgoszczy nie zostały dotychczas szerzej opracowane. Szkoły tego rodzaju, które kształcą dzieci specjalnej troski, traktowane są jako „mniej ważne” w całym systemie szkolnictwa. Pomimo pewnego dążenia do wprowadzenia wyłącznie klas integracyjnych w szkołach masowych, zapomina się o dorobku szkół specjalnych, które przywracają dzieci, młodzież specjalnej troski do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Szkoły specjalne mają już swoją piękną kartę w najnowszej historii Bydgoszczy. Jedną z takich szkół jest Szkoła Podstawowa nr 23 przy ulicy Fordońskiej 17.

Szkoła Podstawowa nr 23 powstała w 1968 r. Bazą do jej powstania były klasy specjalne przy istniejącej tam Szkole Podstawowej. Pierwsza klasa specjalna została utworzona w roku szkolnym 1965/1966. Stąd więc do czasu utworzenia Szkoły Podstawowej Specjalnej istniały już trzy klasy specjalne. Ideą powstania szkoły było zapewnienie edukacji i wychowania dzieciom potrzebującym specjalnych metod nauczania. Chodzi tutaj o dzieci, które poprzez swoje upośledzenie, w zależności od jego stopnia, nie mogą brać udziału bądź nie nadążają za normalnym procesem nauczania dla dzieci zdrowych.

Utworzenie tego rodzaju szkoły związane było z zatrudnieniem odpowiedniej kadry specjalistów. Było to niezwykle trudne zadanie, gdyż były to początki tego rodzaju szkolnictwa w Bydgoszczy. Potrzebowało ono wsparcia nie tylko władz oświatowych, ale zrozumienia wśród lokalnego społeczeństwa. Niestety, lokalna społeczność odnosiła się do dzieci uczęszczających do tej szkoły nieprzyjaźnie. Uważano, że są to dzieci „inne”, „gorsze”, „głupie”. Również i w szkołach masowych traktowano raczej „chłodno”, „obco” tego rodzaju dzieci, co nasilało wśród nich stres szkolny. Traktowanie odmienne, gorsze dzieci specjalnej troski miało swoje podłoże w niewiedzy, braku zrozumienia istoty upośledzenia. Stąd pierwsza kadra nauczycielska musiała przełamać wiele oporów wśród zes-

tresowanych dzieci jak i w społeczeństwie, aby podchodziło do tych dzieci ze zrozumieniem i z rozwagą.²

Pierwszym kierownikiem, a następnie dyrektorem Szkoły Podstawowej Specjalnej był Henryk Winnicki. Radę Pedagogiczną tworzyli: Maria Bulman, Maria Chazbijewicz, Maria Dec, Kazimiera Góralczyk, Władysław Koziński, Dorota Pulcyn, Janina Siergiej, Mirosława Sosnowska, Halina Suberlak, Julita Tarkowska, Bożena Włoch, Bożena i Jerzy Zastempowscy.³

W pierwszym roku szkolnym 1968/1969 naukę rozpoczęło 151 uczniów - dzieci specjalnej troski.⁴ Pochodziły one nie tylko z samego miasta, ale również spoza. Wraz z upływem czasu powiększała się liczba uczniów. W 1970 r. w szkole uczyło się 175 uczniów.⁵ W 1977 r. Szkoła Podstawowa Specjalna przejęła dzieci ze zlikwidowanej Szkoły Specjalnej nr 51 przy ulicy Toruńskiej. Także powiększyło się grono nauczycieli. Ze zlikwidowanej szkoły przeszli nauczyciele: Wanda Bialik, Gertruda Burczyk, Katarzyna Fuksiewicz, Elżbieta Łukomska, Irena Trzcińska.⁶

Od początku działalności szkoły, oprócz przydzielonej liczby godzin nauczania, prowadzone były dodatkowe zajęcia pozalekcyjne i kółka zainteresowań. W pierwszym roku działalności szkoły do takich zajęć należały: chór szkolny, przysposobienie sportowe, biblioteka, Szkolny Klub Sportowy, poprawa wad wymowy, kółka: fotograficzne, sprawnych rąk, geograficzno-przyrodnicze. Na dodatkowe zajęcia przeznaczonych było 28 godzin.⁷

Szkoła początkowo miała trudne warunki lokalowe. Klasy specjalne, które dały początek Szkole Podstawowej Specjalnej, mieściły się w starym budynku szkolnym z czerwonej cegły. Na początku istnienia Szkoły Podstawowej Specjalnej został on rozebrany, a w zamian wybudowano nowy pawilon. Został on uroczystie otwarty 30 września 1970 r. Szkoła masowa, przy której istniały klasy specjalne, otrzymała wcześniej nową lokalizację przy ulicy Gajowej. W latach 70. przeprowadzano szereg remontów w już istniejących budynkach (w 1977 r. przestano ogrzewać klasy piecami kaflowym, ich miejsce zastąpiło centralne ogrzewanie).⁸

W 1985 r. dyrektor Henryk Winnicki odszedł na emeryturę, a nowym dyrektorem został Władysław Koziński, który funkcję dyrektora pełni do dnia obecnego. Był on wcześniej nauczycielem w tej szkole. Dzięki temu bardzo dobrze poznał problemy swoich uczniów, jak również specyfikę szkoły specjalnej.

W 1988 r. szkoła obchodziła 20-lecie istnienia oraz nadano jej imię Stefana Balcera.⁹ W uroczystych obchodach wzięli udział absolwenci szkoły, jak również osoby pamiętające patrona szkoły Stefana Balcera.¹⁰

Po 25 latach działalności szkoła liczyła 17 oddziałów i 204 uczniów.¹¹ Została utworzona klasa zerowa. Rok 1999 był przełomowy - zaczęło funkcjonować przy Szkole Podstawowej nr 23 Specjalnej Gimnazjum nr 40. Obowiązki dyrektora szkoły i gimnazjum powierzone zostały W. Kozińskiemu.

Od początku zasadniczym celem kształcenia dzieci specjalnej troski było ich wychowanie i przysposobienia do życia. Szkoła może poszczycić się dokonaniem w tym kierunku. W okresie do początku lat 90. około 80% absolwentów kończyło szkoły zawodowe i otrzymywali oni pracę jako dobrzy fachowcy.¹² Byli zatrudniani w różnych miejscach. Rozwój szkoły i kształcenie dzieci było możliwe dzięki stale powiększanej, dobrze przygotowanej kadrze. W przeciągu pierwszych dwudziestu lat istnienia szkoły pracowało w niej 32 nauczycieli. Z liczby tej 17 osób legitymowało się wykształceniem wyższym magisterskim, 8 osób zdobyło specjalizację 1 i 2 stopnia. Reszta legitymowała się studiami podyplomowymi i kursami kwalifikacyjnymi z oligofrenopedagogiki, odpowiednimi dla tego rodzaju placówki.

W chwili obecnej Szkoła Podstawowa nr 23 Specjalna liczy 114 uczniów, z którymi zajęcia prowadzi 36 nauczycieli. Praca w szkole jest możliwa również dzięki pracownikom administracji i obsługi, których jest 10. Do Gimnazjum nr 40, które jest kontynuacją nauki dla absolwentów szkoły podstawowej, uczęszcza 82 uczniów. W gimnazjum zatrudnionych na cały etat jest 9 nauczycieli i 10 nauczycieli na niepełnych etatach. Uczniowie mają zapewnioną fachową opiekę psychologiczną i pedagogiczną. 95% nauczycieli szkoły ma wykształcenie wyższe oraz ukończone studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny z oligofrenopedagogiki. Szkoła zatrudnia również logopedę.

W chwili obecnej do Szkoły Podstawowej Specjalnej uczęszczają dzieci upośledzone w stopniu lekkim. Dzieci dodatkowo upośledzone fizycznie kształcą się indywidualnie poprzez lekcje w ich domach.

Analizując dzieje szkoły, należy podkreślić, że głównym celem, jaki stawia sobie Rada Pedagogiczna, jest integrowanie uczniów z lokalnym środowiskiem, jak również przygotowanie uczniów do radzenia sobie w dorosłym życiu. Mają w tym pomóc koła zainteresowań, wydawanie gazetek szkolnych „Dzwonek” (G. Karolczak), „Echo 40” (G. Lutostańska), teatrzyk „Miś” (K. Michlińska, E. Mrzygłocka), organizowanie różnego rodzaju konkursów, m.in. Konkurs o Unii Europejskiej dla Szkół Specjalnych (B. Stankowska), Konkurs pt. „Poeci - Dzieciom” (G. Karolczak, M. Kubiak). W szkole działa również świetlica terapeutyczna (G. Krauza - wychowawca, K. Cieszyńska, H. Górecka, K. Kowalik, L. Lutostański, B. Opała, G. Wiśniewska). Prowadzone są również zajęcia gimnastyki korekcyjnej (M. Gaszak).¹³

Wybór Stefana Balcera na patrona szkoły nie był przypadkowy. Pracował on w Szkole Podstawowej, w której w okresie powojennym istniała nadal szkoła i utworzono przy niej wspomniane klasy specjalne, a następnie szkołę specjalną.

Stefan Balcer należy do pokolenia nauczycieli okresu międzywojennego. Urodził się w 1894 r. w Wiskitnie w powiecie bydgoskim. Uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Tucholi. Jego naukę przerwała I wojna światowa. Został zmobilizowany do wojska niemieckiego. Po zakończonej wojnie zdał egzamin dojrzałości. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Służbę wojskową zakończył w 1921 r. Za swoje męstwo został odznaczony medalem *Virtuti Militari* V kl.

Pierwszą posadą nauczycielską Stefana Balcera była Publiczna Szkoła Powszechna w Bydgoszczy - Wielkie Bartodzieje przy ulicy Fordońskiej 5. Następnie zgłosił się do pracy w Niemczech wśród Polonii. Pracował tam w Szkole Powszechniej w Skicu w powiecie złotowskim. Następnie był kierownikiem Szkoły Powszechniej w Babiomości. Ponieważ szkoła ta została zamknięta przez władze niemieckie, przeniósł się do Szkoły Powszechniej w Buczku Wielkim, której został kierownikiem. W roku szkolnym 1933/1934 powrócił do Bydgoszczy na swoją pierwszą posadę. Niedługo pozostał - jedynie przez 3 lata - w placówce bydgoskiej. Z Bydgoszczy trafił do Wolnego Miasta Gdańska. Został tam kierownikiem Szkoły Powszechniej w Nowym Porcie. Udzielał się społecznie. Działał w Towarzystwie Powstańców i Wojaków, Kole Przyjaciół Harcerstwa (był jego prezesem), Towarzystwie Śpiewu „Cecylia”.

Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, w 1938 r. trafił do Grudziądza, gdzie pracował w Liceum Pedagogicznym. 9 września 1939 r. został wraz z innymi nauczycielami aresztowany przez hitlerowców. 1 listopada 1939 r. został rozstrzelany w Dolinie Śmierci w Fordonie.¹⁴

Idea upamiętnienia pamięci zamordowanego zasłużonego nauczyciela Stefana Balcera pojawiła się wśród nauczycieli i dyrekcji szkoły pod koniec lat 80. W wyniku zabiegów, a w szczególności dyrektora szkoły Władysława Kozińskiego, w 1988 r., po upływie 20 lat od jej powstania, udało się zamierzenie to zrealizować. Dzieci specjalnej troski, a w szczególności dzieci niepełnosprawne, upośledzone w stopniu lekkim potrzebują wielu bodźców, pozytywnych przykładów i wzorów. Ukształtowanie świadomości historycznej tych dzieci wymaga wiele pracy i zabiegów ze strony nauczyciela historii. Dotarcie do wyobraźni tych dzieci wyłącznie za pomocą podręcznika historii nie przynosiło spodziewanych efektów. Stąd wśród nauczycieli i dyrekcji szkoły powstał pomysł, aby poprzez postać Stefana Balcera kształtować świadomość historyczną dzieci. Założono Izbę Pamięci patrona szkoły. Powstał Program Wychowawczy oparty na wizerunku Balcera. Jego twórcami są Katarzyna Fuksiewicz i Władysław Koziński. Opracowano go w 1999 r. Składa się z 5 rozdziałów. Głównymi celami tego programu są:

1. *Budzenie miłości do Ojczyzny;*
2. *Rozwijanie zainteresowań przeszłością rodzinnej miejscowości, regionu;*
3. *Zapoznanie z wybranymi faktami i wydarzeniami z najnowszej historii Polski;*
4. *Poznanie sylwetki Stefana Balcera jako przykładu bohatera w walce o wyzwolenie narodowe;*
5. *Kształtowanie cech osobowości godnych naśladowania: patriotyzm, odwaga, poświęcenie, pracowitość;*
6. *Wyrabianie u uczniów szacunku do bohaterów, którzy oddali życie za Ojczyznę: oddawanie hołdu, odwiedzanie miejsc pamięci, składanie kwiatów...*

Sposoby realizacji programu są wielopłaszczyznowe. Od klasy I do III (nauczanie zintegrowane) dzieci zapoznają się z fragmentami życia patrona, następnie spośród innych portretów uczą się go rozpoznawać, zapoznają się z jego pamiątkową tablicą.

W ramach wycieczki poznają miejsca związane ze Stefanem Balcerem. W nauczaniu blokowym w klasach IV - VI uczniowie wyszukują cechy osobowości bohatera, ilustrują gazetki szkolne materiałami historycznymi, które traktują o wydarzeniach towarzyszących życiu patrona szkoły. W kolejnym etapie nauczania w gimnazjum, w klasach od I do III wiedza uczniów o patronie jest bardziej dokładna, usystematyzowana. Wykorzystuje się materiały archiwalne, ilustrujące losy patrona na tle dziejów Polski. Można powiedzieć, że punktem głównym programu jest Konkurs Wiedzy o Patronie, od wielu lat prowadzony przez Różę Obremską. Ma on swój stały miesiąc w roku szkolnym - czerwiec.¹⁵ Uczniowie chętnie w nim uczestniczą. Wyniki konkursu wskazują na to, że Program Wychowawczy związany z patronem szkoły w sposób zadowalający wpłynął na rozwój świadomości historycznej uczniów. Nagrody, które zdobywają uczniowie, motywują ich do dalszego poznawania sylwetki swojego patrona.

Szkoła organizuje spotkania z osobami pamiętającym Stefana Balcera, najczęściej z jego uczniami.¹⁶ Swoją opieką uczniowie objęli miejsce spoczynku Stefana Balcera.

Problematyka martyrologii narodu polskiego w okresie drugiej wojny światowej gościła stosunkowo często przed rokiem 1989 w telewizji i radiu. Była motywem przewodnim w organizowaniu wszelkich uroczystości państwowych. W chwili obecnej zainteresowanie tym tematem wśród opinii publicznej jest mniejsze. Przybliżony Program Wychowawczy prezentuje inny sposób podejścia do tej problematyki. Podczas całego procesu dydaktycznego kształtuje świadomość historyczną ucznia specjalnej troski.

-
- 1 Artykuł ten w zamierzeniu autora otwiera serię opracowań o dziejach pozostałych szkół specjalnych w Bydgoszczy.
  - 2 *1968-1993. 25 lat Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 23 im. S. Balcera w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1993 (opracowanie M. Chazbijewicz, Jadwiga Nowicka, Julita Tarkowska), mps, s. 4.
  - 3 *1968 - 1993. 25 lat Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 23...*, s. 3; Protokolarz Rady Pedagogicznej za lata 1968 do 1970.
  - 4 Projekt organizacji na rok szkolny 1968/1969.
  - 5 *1968-1993. 25 lat Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 23...*, s. 5.
  - 6 Ibidem, s. 8.
  - 7 Projekt organizacji na rok szkolny 1968/1969.
  - 8 Relacja Władysława Kozińskiego - w posiadaniu autora.
  - 9 Kronika Szkoły Podstawowej nr 23 Specjalnej w Bydgoszczy.
  - 10 Ibidem.
  - 11 Projekt organizacji na rok szkolny 1993/1994.
  - 12 Biuletyn Informacyjny. Jednodniówka Szkoły Podstawowej nr 23 w Bydgoszczy, Bydgoszcz 13 września 1989, s. 5, mps.
  - 13 Dzienniki zajęć dodatkowych, pozalekcyjnych.
  - 14 Szerzej o S. Balcerze W. Jastrzębski, *Słownik biograficzny nauczycieli bydgoskich - ofiar II wojny światowej* (część I litery od A do K), „Kronika Bydgoska”, t. XX 1998, Bydgoszcz 1999, s. 211-212; także J. Kutta, *Balcer Stefan [w:] Bydgoski Słownik Biograficzny*, Bydgoszcz 1996, t. III, s. 32-34.
  - 15 Program Wychowawczy, s. 3-8.
  - 16 Kronika szkoły z lat 1988 - 1998.